

NEK2

316 MASPÉRO, G. Hartwig Derenbourg
(1844-1908). *Mél. H. Derenbourg*, 1909,
pp. 1-13
Desnicki. See 1009

Hartwig Derenbourg (1844-1908)

826 SCHWAB, M. Bibliographie des
oeuvres de M. Hartwig Derenbourg.
Mél. H. Derenbourg, 1909, pp. 443-466

Hartwig Derenbourg (1908)

Derenbourg, Hartwig. Ousama ibn Munkidh.
Un Emir syrien au premier siècle des Croisades
(1095-1188) par - . Première Partie. Vie d'Ousama
Paris - E. Leroux [Angers. - Imp. Ord. Bardin et Cie]
1889-[1893]. 2 cit.

M. A. Palau, s. 38.

315 DUSSAUD R. Nécrologie. Hartwig
Derenbourg. *RHR* 57 (1908), pp. 386-
388

Hartwig Derenbourg (1908)

Derenbourg H.
Fejyans
٩٠ - مجموع مؤلفات ربي سعديا بن
يوسف الفيومي.
(وهي مؤلفات سعديا العربية).
نشرها: حوزيف دارنبور، بالاشتراك مع
ابنه، ١٨٩٣-١٨٩٩ م، ٥ مج.

10 SUBAT 1996

Derenbourg H.
ibn Munkiz
٨٦ - مختارات من قصائد أسامة بن منقذ.
نشرها: هرتفج دارنبور، ١٨٨٩ -
١٨٩٣ م.

10 SUBAT 1996

Usāma b Mursid (Mueyyid al-
deule) ibn Munkiz.
- The Autobiography of Ousama
- Translated [from H. Deren-
bourg's French translation of
Kitāb al-i'tibār entitled
Souvenirs historiques et récits
de chasse] with an introduc-
tion and notes by G. R. Potter.
Pp. xii, 301. London 1929.
Broadway Medieval Library.
A.S. Fulton, s. 736

Derenbourg H.
ibn al-Tiktālā
٩٢ - الفخري في الآداب السلطانية.
لابن الطقطقي.
نشره: هرتفج دارنبور، ١٨٩٥ م.
ibn al-Tiktālā
Farabi

10 SUBAT 1996

Hartwig Derenbourg
Kitāb al-i'tibār li-bni Munkiz
fashih, Hartwig Derenbourg, Leiden 1883
et-tawrik al-Arab: Kāime bibliyografyye,
Kahve 1968, s. 375

Derembourg, H., "Les traducteurs arabes d'auteurs grecs et l'auteur musulman des Aphorismes des Philosophes", Melanges Henri Weil, Paris 1898.

S. H. Nasr, C. II, s. 208

JA, XVII, ^{Paris} 1880, s. 85

429

Barbier de Meynard
"Société Asiatique: Liste des
Membres Souscripteurs"

Meemîn-i müntehabât Arabiyye
edebiyye ibtidâiyye, Fransızca
Dünya ve Fihristle birleştirilmiştir, Paris
1888

Vasfî'l-mahtâtât el-Arabiyye el-mu-
carra fî Medfûhât: Liskâriyyâ
Paris 1884, 1903

Serkîs, I, 899-900, 257

SNL, I, 5, 100, 130, 390-91, 407; II, 208;
Suppl., I, 7, 9, 45, 454, 552-53, 559,
570; II, 236

اللغة العربية - نحو

٩٤ كتاب سيبويه المشهور في النحو وأسمه الكتاب

تأليف سيبويه

تحقيق هرتويغ درنبرغ = Hartwig Derenbourg

باريس : المطبعة الوطنية، ١٨٨١ م. - مجلدين

رقم التسجيل ٤٨١٠٢١، ٤٨١٠٢٢

ملخص الكتاب :

مؤلف الكتاب هو عمر بن عثمان بن قنبر، من أكثر النحاة العرب شهرة، ويكنى أبا بشر وأبا الحسن، وأبا عثمان، ويلقب بسيبويه. وتاريخ ميلاده غير معروف بالتحديد، ولكنه في أوائل دولة بني العباس، ومات في خلافة الرشيد حوالي عام ١٨٠ هـ عن عمر يناهز أربعين سنة. ولد سيبويه في مدينة البيضاء من قرى شيراز ببلاد فارس، ولكنه نشأ وعاش في مدينة البصرة بالعراق، وهو يعتز بأصله إلى فارس. ودرس سيبويه أولاً العلوم الشرعية من قراءات وتفسير وحديث وفقه، ثم انصرف إلى علوم الأدب وغلب عليه النحو، وكان سمحاً ودعياً في نفسه، حسن الظن بالناس، عزوفاً عن الصغائر.

عرف كتاب سيبويه «بالكتاب» أو «كتاب سيبويه» وليس له مقدمة ولا خاتمة، ولا يعرف متى بدأ سيبويه يصنف كتابه، ولا متى فرغ منه، وصنف كتابه في ألف ورقة من علم الخليل الذي كان يدعو له بالرحمة.

نهج سيبويه في دراسة النحو منهج الفطرة والطبع، فدرس أساليب الكلام في الأمثلة والنصوص. فهو في جملة الأمر يقدم مادة النحو موفرة العناصر. ويقع الكتاب في مجلدين يحتوي على ٥٧١ باباً، إذ يشتمل المجلد الأول على ٢٨٤ باباً، وكل باب يتناول موضوع معين في النحو. فمثلاً الباب الثالث يتناول المسند إليه، والباب الثامن يتناول الفاعل وهكذا. وذيّل كل مجلد بفهرس تفصيلي يضم محتوياته ومقدمة بالفرنسية.

SĪBAWAIHI

LE LIVRE DE SĪBAWAIHI

Traité de grammaire arabe

Texte arabe
publié
par

HARTWIG DERENBOURG

Tome Premier

1970

GEORG OLMS VERLAG
HILDESHEIM · NEW YORK

الجزء الأول

من

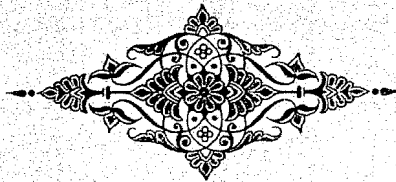
كتاب سيبويه

المشهور في النحواًسمه الكتاب

وقد أعتنى بتصحيحه

العبد الغفير الراجة ربه

هرتويغ درنبرغ

طبع

في مدينة باريس الحروسة

بالمطبع العامي الاشرف

في سنة ١٢٨١ الهجرية

النواذر والفكاهة العربية

١٠٣ النكت العصرية في أخبار الوزارة المصرية

تأليف عمارة بن أبي الحسن الحكيمي اليمني

ترجمة هارتفيج ديرنيورج = Hartwig Derendourg

باريس : إرنست ليرو، ١٨٩٧ م. - ٣٩٩ صفحة

رقم التسجيل (لا يوجد).

ملخص الكتاب :

مؤلف كتاب « النكت العصرية في أخبار الوزارة المصرية » هو عمارة بن أبي الحسن اليمني الشاعر المشهور . وهو من تهامة، حيث ولد بمدينة يقال لها « مرطان » من وادي وسّاع بتهامة اليمن . ورحل إلى زبيد سنة ٥٣١ هـ وأقام بها، واشتغل بالفقه في بعض مدارسها لمدة أربع سنوات . وذهب إلى مصر عام ٥٥٠ هـ حيث أرسله قاسم بن هاشم صاحب مكة رسولا إلى الديار المصرية . وبعد انتهاء عمله بمصر عاد إلى مكة المكرمة، ومنها إلى زبيد عام ٥٥١ هـ . ثم عاد إلى مصر مرة أخرى . وطاب له المقام هناك فاستوطنها، إلا أن السلطان صلاح الدين حاكم مصر قتله ورفاقه عام ٥٦٩ هـ بسبب وشاية بهم لدى السلطان .

أما عن كتابة المؤلف « النكت العصرية في أخبار الوزارة المصرية » فهو قطعة أدبية رفيعة المستوى وفيه قصائد من شعره . ومقاطع من ترسلاته، وأخبار الوزراء الصالح وشاور والكامل وأشعارهم . ويلي كتاب النكت مختارات من ديوان شعر عمارة اليمني، ومنتخبات في سيرته وفي أخبار زمانه ومعاصريه مرتبة حسب القوافي . فبدأ بقافية الألف ثم الباء ... حتى الباء مع شروحات وتفسيرات بالهوامش باللغة الفرنسية . واختتم الكتاب بمقدمة ضافية من قبل المحقق، جاءت في ست عشرة صفحة، واشتملت على ترجمة للمؤلف عمارة اليمني .

OUMARA DU YEMEN

SA VIE ET SON ŒUVRE

HARTWIG DERENDOURG

TOME PREMIER

AUGMENTÉE ET RÉVISÉE PAR LES VERTUS D'ÉPIQUE
CANCOS DE PUBLIS

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

ASSOCIÉS DE LA SOCIÉTÉ ANONYME
DE L'ÉDUCATION LITTÉRAIRE ET SCIENTIFIQUE
218, RUE BOULEVARD, 218

1897

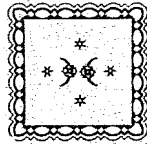
كتاب

فيه النكت العصرية، في أخبار الوزراء المصريين،
تأليف القاضي الفقيه الارشد نجم الدين أبي محمد
عمارة بن أبي الحسن الحكيمي ثم البني رحمه الله
وفيه قصائد من شعره، ومقاطع من شعره،

وقد اعتنى بتصحيحه

العبد الفقير المستقر الى رحمة ربه

هرونيغ ديرنيورج

طبع في مدينة شالون على نهر سون

بمطبع مرسو

سنة ١٨٩٧ الهجرية

MADE IN AUSTRIA
SOMER 2
1997

هرتفج دارنبور

HARTWIG DERENBOURG

(1844-1908)

٢- «كتاب فيما يلحن فيه العامة»، وقد نشره في
Morgenl Forschung، ليتسك ١٨٧٥ ص ١٠٧-
١٦٦.

٣- «الكتاب» لسيوييه Le livre de
Sibawaih، باريس ١٨٨٣ وما يليها. لكن طبعة
بولاق «لكتاب سيوييه»، أفضل من طبعته.

٤- «المواعظ والاعتبار» لأسامة بن منقذ،
١٨٨٦؛ وكان قد عثر على نسخة منه في مكتبة
الاسكوريال في ١٨٨٠ أثناء فهرسته لمخطوطاتها.

ابن يوسف دارنبور.
ولد في ١٨٤٤ في باريس. وصار مدرساً للغة
العربية في «مدرسة اللغات الشرقية الحية» في
باريس. وصار أستاذاً للغة العربية في «المدرسة
العملية للدراسات العليا». في ١٨٨٥، ولكرسي
«الإسلام» الذي أنشئ بها وكان هو أول من شغله.
وكان هرتفج أكثر تمكناً في العربية من أبيه. وقد
نشر هرتفج الكتب التالية:
١- «ديوان النابغة الذبياني» مع تئمة. ١٨٦٩.

١٦١

ويأخذ عليه فوك أنه «كان يعوزه التدقيق
والمعرفة الوثيقة؛ كذلك لم يفلح في متابعة تقدم البحث
في العلوم الإسلامية» («الدراسات العربية في
أوروبا»، ص ٢٥١).

مراجع

- W. Bacher: Joseph Derenbourg: sa vie et son
oeuvre, 1896.

- V. Scheil: Notice sur la vie et les oeuvres de
Hartwig Derenbourg, 1909.

٥- «مختارات من قصائد أسامة بن منقذ»
١٨٨٩-١٨٩٣.
٦- «الفخري في الآداب السلطانية» لابن
الطقطقي، ١٨٩٥.

وكما أشرنا في ترجمة أبيه السابقة، فإنه تعاون مع
أبيه في نشر وتأليف ما أشرنا إليه من كتب. كذلك
واصل نشر النقوش الحميرية بعد وفاة أبيه، كما أصدر
ثلاثة مجلدات من الأعمال الكاملة لسعديا الفيومي
بالعربية، وكان أبوه قد أصدر منها مجلدين.

ابوالقاسم سحاب، فرهنگ خاورشناسان،
(شرح حال و خدمات دانشمندان ایران شناس و مستشرقین)
ص، ۱۲۰، تهران د.ت.

[۱۲۰] فرهنگ خاورشناسان

ظفرنامه حمدالله مستوفی اظهار عقیده کرده، کتاب دون ژان ایران را بدستاری ایلین پور در ۱۹۲۶ چاپ کرده و کتاب خلیج فارس تألیف اوست که در اکتفورد سال ۱۹۲۸ بچاپ رسیده و آقای محمد سعیدی آنرا در ۱۳۱۰ شمسی ترجمه بفارسی نموده.

دیرنبورگ - ژوزف - J. Derenbourg

ژوزف دیرنبورگ خاورشناس معروف صاحب آثار مشهور و مترجم تورات ابن سعید قیومی (۱) که آنرا در ۱۸۹۳ در پاریس نشر داده. پسرش هرتویک دیرنبورگ است که ترجمه کارهای او بعداً نگاشته میشود.

این پدر و پسر مدتی با یکدیگر در خدمت ادبیات شرقی بسویژه بزبان ساسی و عربی بذل مساعی نموده اند.

دیرنبورگ امثال لقمان حکیم و مقامات حربری را که «دسای» در ۱۸۲۰ نشر داده و بیاری «رینود» بعد از متابله و تراز با نسخ خطی و تصحیح و افزایش فوائد تاریخی بزبان فرانسه در پاریس ۱۸۵۰ بچاپ رسانیده. وفات او در ۱۸۹۵ بوده.

دیرنبورگ - هرتویک - Derenbourg - Hertuique

پسر ژوزف دیرنبورگ است که مانند پدر خاورشناس معروف بوده، ولادت او در ۷ ژوئن ۱۸۴۴ در پاریس، وفات او ۱۹۰۸ در عمانجا شده.

و راجع بکتاب خطرة الطیف فی رحلة الشتاء والصیف ابن الخطیب (۲) غرناطی سلمانی شرحی نگاشته و از آن اظهار آگاهی نموده. نصف کتاب «لیس» ابن خالویه (۳) را در ۱۸۹۹ طبع نموده و جزئی از دیوان ابن رشیق (۴) را نیز بدست آورده و نشر داده.

دیرنبورگ کتاب التنبیه والایضاح ابن بری (۵) که تصحیح و زیاداتی بر قاموس جوهری است و ناتمام بوده به اتمام رسانیده و طبع کرده و حواشی بر المعرب المعجم دوانیقی را عم تکمیل و طبع نموده.

۱- ابن سعید از نویسندگان و دانشوران مترب است.

۲- ابن الخطیب لسان الدین ابو عبدالله محمد بن عبدالله بن سعید غرناطی متولد ۷۱۲ صاحب تاریخ الامم.

۳- ابن خالویه همدانی ابو عبدالله حسین بن احمد بن خالویه متوفی سال ۳۷۰ در حلب صاحب کتاب لیس.

۴- ابن رشیق حسن بن رشیق از دی متولد در محدیه ۳۸۵ یا ۳۹۰ و متوفی ۴۵۶ یا ۴۶۳ صاحب المده و قراصة الذهب است.

۵- ابن بری ابو محمد عبدالله بن بری بن عبدالجبار مقنسی ممری نحوی و لنوی است که در دمشق سال ۴۹۹ متولد شده و در قاهره سال ۵۸۲ وفات یافته و او را بعضی امیرالنجاة شمرده اند.

bīmāristānī.] Le Formulaire des Hôpitaux d'Ibn Abil Bayan...Ouvrage annoté et publié...par le R. P. Paul Sbath. pp. 13-80. *Le Caire*, 1933. 8°. *Extrait du Bulletin de l'Institut d'Égypte*, t. xv. Session 1932-3. **14535.a.29**

DĀ'ŪD al-'ATTĀR. Der Leuchtturm von Alexandria. Ein arabisches Schattenspiel aus dem mittelalterlichen Ägypten [edited, with an introduction and translation] von P. Kahle. Mit Beiträgen von Georg Jacob. *منارة الاسكندرية* [Manārat al-iskan-dariyat al-kadimah fi khayāl al-zill al-misri.] pp. viii, 44, 94, 56. *Stuttgart*, 1930. 8°. *Das orientalische Schattentheater*, Bd. 1. **W.P.10985/1**

DĀ'ŪD BARAKĀT. [For his pref. to Ibrāhīm fi'l-maidān:] See HĀBĪB JĀMĀTĪ.

DĀ'ŪD al-CHELEBI ibn SALĪM, *al-Mausilī*. [Edit.] See MUḤAMMAD ibn al-ḤASAN, *al-Kātib al-Baghdādī*.

— كتاب مخطوطات الموصل الخ [Makhtūṭāt al-Mausil. Lists of the manuscripts preserved in the Madrasahs of Mosul and its environs, with historical descriptions of these institutions.] pp. 389. بغداد 1927. [Baghdad, 1927.] 4°. **14598.e.25**

DĀ'ŪD-POTĀ ('UMAR MUḤAMMAD). See 'UMAR MUḤAMMAD DĀ'ŪD-POTĀ.

DĀ'ŪD SHĀH, *Bā°*. [For his edit. of the *Kur'ān*, with Tamil transl. and expos. styled *Jawāhir al-furkān*:] See *KUR'ĀN*.—*Arabic and Tamil*.

DAURĪ. See MUḤAMMAD 'ABBŪD, *al-Daurī*.

DAVID-WEILL (J.) Le Djāmi' d'Ibn Wahb, édité et commenté par J. David-Weill. I. Texte et planches. II. Commentaire. 2 vols. 1939-48. 4°. See 'ABD ALLĀH ibn WAHB, *al-Kurashī*. **14524.c.6**

DAWOOD (N. J.). [For his English transl. of selections from the *Arabian Nights*:] See *ARABIAN NIGHTS*.—*Selections, etc.—English*.

DECOURDEMANCHE (JEAN ADOLPHE). [For the inventory of his collection of Islamic manuscripts:] See BLOCHET (E.).

DEDERING (SVEN). [Edit.] See AḤMAD ibn 'ABD ALLĀH (ABU NU'AIM), *al-Isbahānī*; MUḤAMMAD ibn AḤMAD, *al-Malalī*; MUḤAMMAD ibn ISHĀK, called IBN MANDAH, *al-Isbahānī*.

DELAFOSSÉ (MAURICE). [For his joint edit., with French transl., of *Ta'rikh al-fattāsh*:] See MAḤMŪD KA'TI ibn al-ḤĀJJ al-MUTAWAKKIL KA'TI.

DELPHIN (GAËTAN). [For his joint edit., with French transl., of *al-Makāmāt al-'awāliyah*:] See MUḤAMMAD ibn 'ALĪ, *al-Jabbārī*.

— Histoire des Pachas d'Alger de 1515 à 1745. Extrait d'une chronique indigène traduit et annoté par Gaëtan Delphin. In: *Journal asiatique...onzième série*, tom. 19, pp. 161-233. *Paris*, 1922. 8°. **Ac.8808**

DEMEERSEMAN (A.). [Edit.] See TUNIS.—*Institut des Belles Lettres Arabes*.

DEMOMBYNES (GAUDEFRY). See GAUDE-FROY-DEMOMBYNES.

DEPONT (OCTAVE) and COPPOLANI (XAVIER). Les Confréries religieuses musulmanes...contenant 4 chromo-lithographies, 7 gravures tirées à part, 55 dans le texte, etc. pp. xxvii, 576. *Adolphe Jourdan: Alger*, 1897. 8°. **4503.h.4**

— Carte de l'Algérie, l'Afrique, l'Asie & la Turquie d'Europe. Domaine géographique des confréries religieuses musulmanes. *Adolphe Jourdan: Alger*, 1898. **4503.h.4a**

DERENBOURG (HARTWIG). [For an English transl. of his French transl. of *Usāmah's al-I'tibār*:] See *USĀMAH ibn MURSHID (Mu'AIYID al-DAULAH)* called IBN MUNĪD.

— Les Manuscrits arabes de l'Escurial décrits par H. Derenbourg. 3 vols. *Ecole Spéciale (Nationale) des Langues Orientales Vivantes: Paris*, 1884-1928. 8°. **14003.i.17**

Vol. III is "Les manuscrits arabes...décrits d'après les notes de H. D. ...recues et mises à jour par E. Lévi-Provençal."

— Mélanges Hartwig Derenbourg, 1844-1908. Recueil de travaux d'érudition dédiés à la mémoire d'Hartwig Derenbourg par ses amis et ses élèves. pp. ii, 466. *Paris*, 1909. 8°. **14586.e.25**

DERMENGHEM (ÉMILE). Contes Fasis. Recueillis d'après la tradition orale et publiés par Mohammed El Fasi et E. Dermenghem. 2e édition. pp. 247. 1926. 8°. See MUḤAMMAD, *al-Fāsī* and *DERMENGHEM (E.)*. **14560.b.67**

— La Vie de Mahomet. pp. vii, 382. *Paris*, 1929. 8°. **10607.aaa.14**

Les Arts à Genève des origines à la fin du XVIIIe siècle (1942), and *Der Orient-Teppich* (1947). He died 3 May 1959. *Revue archéologique* 2 (1959), pp. 103-6; WhoSwiss, 1951/52

Depont, Octave Emmanuel, born 17 September 1862 at La Champenoise (Indre), he entered the French administration at Constantine, Algeria, in 1880 and was an *administrateur de communes mixtes* from 1883 to 1893, when he entered the Service des Affaires indigènes et du personnel militaire du Gouvernement général de l'Algérie. He returned to metropolitan France in 1901, where he was an administrator in various *départements*. After his retirement he was active in social and cultural work among the Muslims of Paris. In 1932 he was a member of the Commission d'Études de l'Hôpital Franco-Musulman, and a lecturer in Arabic and Kabyle at the École des Infirmières de la Seine. His writings include *L'Algérie du centenaire* (1928), *Vocabulaire français-kabyle* (1933), and *Les Berbères en France* (1937); he was joint author of *Les Confréries religieuses musulmanes* (1897). DBF

Deprez, Jean Paul Germain, born 13 January 1928 at Vesoul (Haute-Saône), he received a doctorate in 1953 from the Université de Rennes for his thesis, *La Lésion dans les contrats aléatoires*. He was a professor of law at Rennes and Paris, and also taught at Dakar University. Unesco

Dequin, Horst Friedrich Ernst, born 9 April 1927 at Neeberg auf Usedom, Germany. After war-time service during the last six months of the war, and six-year training in an agricultural establishment, he studied agronomy at the Technische Universität Berlin from 1952 to 1956. In 1962 he received a Dr.phil. at Berlin for his thesis, *Die Landwirtschaft Saudisch-Arabiens*. In 1973 he joined the Food and Agriculture Organization of the United Nations. His writings include *Agricultural development in Malawi* (1970), *Arabische Republik Jemen* (1976), and *Indonesien* (1978). Schwarz; Thesis; WhoUn, 1975

Deramey, Jules, fl. 1893-1899, he contributed a number of articles on early Christianity in Arabia and Ethiopia to the *Revue de l'histoire des religions*. BN

Derbil, Süheyp Nizamî, fl. 1956, he was a professor of law whose writings include *Idare hukuku* (1940-49), and *Kooperatifler* (1945). LC

Derbisaliyev, Abdsattar Bagisbaevich, born 15 September 1947 in Kazakhstan Oblast, he graduated in 1969 from a teachers' college and received his first degree in 1977 for "Основные этапы развития арабоязычной литературы Марокко," and a doctorate in 1987 for *Эволюция марокканской арабоязычной словесности*. Since 1977 he taught Oriental philology at Kazan State University. His writings include *Эстетика аль-Фараби* (1980), and *В стране "1001 ночи: очерки* (1986). Miliband

Dercle, Charles Ursmar, born 23 August 1866 at Teteghem (Nord). After medical studies at Lyon, he was a physician in the Territoires du Sud of Algeria from 1895 to 1906. In 1906 he was sent to Settât, Morocco, to establish a hospital which became widely acclaimed. He was an accomplished Arabist and published *De la pratique de notre médecine chez les arabes; vocabulaire arabe français d'expressions médicales* (1904). Peyronnet, p. 825

Đerđa, Josip, born 18 February 1911 at Zadar, Croatia, he was a diplomat and politician, and a sometime ambassador to India and the United Arab Republic. In 1974 he was vice-president of the Federal Government, Beograd. His writings include *Svet u 1965* (1966). He died in Beograd, 18 February 1990. HBL; JugoslSa, 1957; Ko je ko, 1970; LC; WhoWor, 1971/72, 1974/75 (no substance)

(40381) Derenbourg, Hartwig, born 17 June 1844 at Paris, he was educated at Göttingen and Leipzig, to which l'École des langues orientales, Paris, was added a year or two later. He received a Dr. phil. in 1867 from the Universität Göttingen for *De pluralium linguae arabicae et aethiopicae formarum omnis generis origine et indole scripsit et Sibavaihi capita de plurali ed...*. In 1879 he was appointed professor of Arabic, and in 1866 professor of Islam at l'École des hautes études. He collaborated with his father in the great edition of Saadia and the edition of Abu al-Walid, and also produced a number of important editions of other Arabic writers, including *Oumâra du Yémen, sa vie et son œuvre* (1897-1904). He also published *Les Manuscrits arabes de l'Escurial* (1884), and *Opuscules d'un arabisant, 1868-1905* (1905). A memorial volume, *Mélanges Hartwig Derenbourg*, was published in 1909. He died in Paris, 12 April 1908. Curinier, v. 5 (1906), pp. 265-66; DBF; EncBrit; EncJud; Fück; Wininger

Derenbourg (Derenburg), Joseph, born 21 August 1811 at Mainz, he studied Semitics under Georg W. Freytag at Bonn before he settled in Paris, where he was a considerable force in the educational revival of Jewish education. He made great contributions to the knowledge of Saadia, and planned a complete edition of Saadia's works in Arabic and French. He also wrote *Les Fables de Loqman le sage* (1850), *Essai sur l'histoire et la géographie de la Palestine* (1867), and *Deux versions hébraïques du livre de Kalilâh et Dimnâh, la première accompagnée d'une traduction française* (1881). He was awarded the Légion d'honneur in 1869. He died in Bad Ems, 29 July 1895. DBF; DtBE; EncBrit; EncJud; Fück; Wininger

✓ DERENBOURG HARTWIG

دارنبور, هرتفج (١٨٤٤-١٩٠٨)

مستشرق فرنسي .

ولد في ١٨٤٤ في باريس . وصار مدرسا للغة العربية في " مدرسة اللغات الشرقية الحية " في باريس ثم أستاذا للغة العربية في " المدرسة العملية للدراسات العليا " . في ١٨٨٥ ، ولكرسي " الإسلام " الذي أنشئ بها وكان هو أول من شغله .

نشر هرتفج الكتب التالية :

- " ديوان النابغة الذبياني " مع تلمة ، ١٨٦٩ .
- " كتاب فيما يلحن فيه العامة " ، وقد نشره في Morgenl Forschung ، ليبتيك ١٨٧٥ .
- " الكتاب " - لسبويه Le livre de Sibawaih ، باريس ١٨٨٣ .
- " المواعظ والاعتبار " لأسامة بن منقذ ، ١٨٨٦ .
- " وصف المخطوطات العربية الموجودة في مكتبة الأسكوريال .
- النكت العصرية لعمارة اليمني .

طبقات المستشرقين

- أعاد طبع " الفخري " لابن الطقطقي .
- " مختارات من قصائد أسامة بن منقذ " ١٨٨٩-١٨٩٣ .
- " الفخري في الآداب السلطانية " لابن الطقطقي ، ١٨٩٥ .
- وتعاون مع أبيه في النشر والتأليف . كذلك واصل نشر النقوش الحميرية بعد وفاة أبيه ، كما أصدر ثلاثة مجلدات من الأعمال الكاملة لسعديا الفيومي بالعربية ، وكان أبوه قد أصدر منها مجلدين .

MAHMOUD
SOUTHA HAZEL DUKIMAN

13 HAZ 2007

MÉLANGES

HARTWIG DERENBOURG

(1844-1908)

RECUEIL DE TRAVAUX D'ÉRUDITION
DÉDIÉS À LA MÉMOIRE D'HARTWIG DERENBOURG
PAR SES AMIS ET SES ÉLÈVES

ANGERS. — IMPRIMERIE A. BURDIN ET Cie, 4, RUE GARNIER.

ph. Marty
1954

PARIS
ERNEST LEROUX, ÉDITEUR
28, RUE BONAPARTE, VIe
1909

HARTWIG DERENBOURG

(1844-1908).

Cliché Watery.

Dans les derniers jours d'octobre 1867, mon ancien camarade Henri Lavoix me présenta, dans la grande galerie de la Bibliothèque Impériale, à l'un de ses amis qu'il me dit être passionné comme moi pour les études orientales. C'était un garçon de taille moyenne, au teint frais et coloré, à la bouche souriante, à la voix nette et parfois un peu chantante : il s'appelait Hartwig Derenbourg, et il était entré, l'automne précédent, au Département des manuscrits pour y continuer le Catalogue des manuscrits arabes interrompu depuis 1859. La conversation devint aussitôt très intime, ainsi qu'il arrive souvent entre jeunes gens, et chacun de nous étala bravement ses ambitions d'avenir. Lavoix rêvait d'un opéra, qui devait le rendre célèbre : les motifs lui en bourdonnaient dans la tête, et il nous esquissait les principaux en sourdine. J'allais partir pour Montevideo, afin d'examiner quel degré de parenté unissait le *quichua* aux langues indo-européennes, mais je me sentais égyptologue avant tout, et j'imprimais un mémoire sur la jeunesse de Sésostris, qui ne pouvait manquer d'étonner Rougé lui-même. Derenbourg, bien qu'il sourît à notre enthousiasme du haut de ses vingt-trois ans, avait pourtant, lui aussi, ses projets qu'il ne nous dissimula pas : il aspirait à l'une des chaires d'arabe que

MÉLANGES

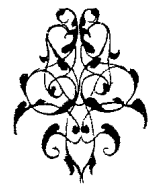
HARTWIG DERENBOURG

(1844-1908)

RECUEIL DE TRAVAUX D'ÉRUDITION
DÉDIÉS À LA MÉMOIRE D'HARTWIG DERENBOURG
PAR SES AMIS ET SES ÉLÈVES

ANGERS. — IMPRIMERIE A. BURDIN ET Cie, 4, RUE GARNIER.

Sh...
1954

PARIS
ERNEST LEROUX, ÉDITEUR
28, RUE BONAPARTE, VIe
1909

442

HENRI CORDIER

1907, arrivaient en mission spéciale à Pe-king par le Sibérien, deux fonctionnaires ottomans, Ali Riza, inspecteur des écoles primaires, et Hassan Hafiz; ils résidèrent à Pe-king dans la grande mosquée du Nioù Kiai, dont l'école renferme 120 élèves; ils voyagèrent au Ho-nan, au Ngan-houei et au Kouang-toung; je crois qu'ils sont repartis sans avoir obtenu de résultats sérieux.

Il n'existe aucune statistique, même approximative, du nombre des musulmans en Chine. Suivant M. Dabry, auteur sujet à caution, il y a en Chine entre 20 et 22 millions de musulmans; dont 8.350.000 dans le Kan-sou, 6.500.000 dans le Chen-si, 3.500.000 à 4.000.000 dans le Yun-nan. A. H. Keane donne le chiffre de 30.000.000 que Sara Chandra Das élève à 50.000.000, tandis que le Dr. Andrew Happer l'abaisse à 3.000.000, ce qui me paraît ridicule.

Henri CORDIER.

Février 1909.

Bibliographie des Œuvres

de M. Hartwig DERENBOURG.

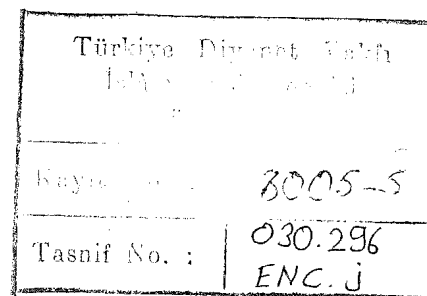
Dans ses « Opuscules d'un arabisant » (pages 313 à 336), à la suite d'une courte biographie de son grand-père et de son père, après avoir donné un *curriculum vitae* ou résumé d'autobiographie, M. Hartwig Derenbourg avait dressé la liste complète de ses écrits, classés par diverses séries méthodiques. Ce système offrait l'avantage de rapprocher successivement les travaux de même nature, volumes ou simples articles de revues, disséminés un peu partout, durant de longues années; de façon à présenter pour chaque domaine spécial l'ensemble de ses travaux au moment de la publication des dits *Opuscules*, s'arrêtant en juillet 1904. Le même classement a été respecté, autant que possible, dans l'ordre de succession des articles qui composent le présent volume.

Ici, l'objet proposé est différent. La liste qui va suivre est établie par ordre chronologique, pour donner au lecteur — par la seule vue de ce tableau — une idée formelle de l'activité annuelle, de la somme considérable de travail fournie chaque année par l'éminent orientaliste, depuis 1866 jusqu'en avril 1908. A la suite de la présente liste, pour suppléer à l'absence de divisions méthodiques, vient un Index alphabétique des noms propres et des sujets.

Certes, ce tableau ne saurait prétendre à donner la démonstration rigoureusement exacte de l'emploi du temps du regretté maître; car les années ne sont marquées là qu'après la publication de chaque œuvre, plus ou moins longue, après une élaboration plus ou moins pénible ou facile, après des recherches plus ou moins fécondes en résultats. Cette inconstance

VOLUME 5
C-DH

ENCYCLOPAEDIA JUDAICA

ENCYCLOPAEDIA JUDAICA JERUSALEM

1553

DER NISTER

1554

DERENBURG (Derenbourg), family of scholars and writers. **ZEVI HIRSCH DERENBURG**, an 18th-century Hebrew writer, was born in Offenbach. In 1789 he went to Mainz as a private tutor of Hebrew and also kept a restaurant. He wrote *Yoshevei Tevel* (Offenbach, 1789), a didactic moral drama in the style of M. H. Luzzatto's *La-Yesharim Tehillah*. The eight *dramatis personae* were apparently modeled on living figures in the Mainz community, including the rabbi who is the play's hero.

JOSEPH NAPHTALI DERENBOURG (1811–1895), son of Zevi Hirsch, was an orientalist. Joseph lived as domestic tutor in Amsterdam (1835–38), and then settled in Paris, where he continued his oriental studies, while maintaining, under the influence of A. *Geiger, his interest in Jewish studies. In 1843 he became a French citizen and added an "O" to the second part of his name. He taught German at the Lycée Henri IV in 1851, became corrector at the Imprimerie Nationale in 1852, and also cataloged the Hebrew manuscripts at the Bibliothèque Nationale. In 1857 he founded a Jewish high school for boys which he headed until 1864. Derenbourg was awarded the Légion d'Honneur in 1869 and in 1871 was elected to the Académie des Inscriptions et Belles Lettres. In 1877 a chair for rabbinic-Hebrew language and literature was created for him at the Ecole Pratique des Hautes Etudes. He succeeded Solomon *Munk on the central committee of the Alliance Israélite Universelle and served later as its vice-president. From 1869 to 1872 he also served as member of the Paris Consistoire.

Among Derenbourg's major contributions in the field of oriental languages and inscriptions are: *Les Fables de Loqman le Sage* (1850); *Les Inscriptions Phéniciennes du Temple de Seti à Abydos* (1885; in collaboration with his son Hartwig); part four of *Corpus Inscriptionum Semiticarum* (on Himyaritic and Sabeian inscriptions, in collaboration with his son; 2 pts., 1889–92). His most important contributions to Jewish scholarship were: *Essai sur l'histoire et la géographie de la Palestine d'après les Thalmuds et les autres sources rabbiniques* (1867); *Opuscules et traités d'Aboul Walid Merwan ibn Djanah de Cordoue* (in association with his son, 1880); *Deux versions hebraïques du livre Kalilah et Dimnah* (1881); *Le Livre des Parterres Fleuris* (Jonah ibn Janah's Hebrew Grammar in Arabic, 1886); an edition of Maimonides' commentary on *Seder Tohorot* (Arabic text and Hebrew translation, 3 parts, 1887–89); and *Oeuvres complètes de R. Saadia b. Joseph al-Fayyumi*, an edition of Saadia's writings in Arabic, also in association with his son (5 vols., 1893–99), which was Derenbourg's most important work but remained unfinished.

HARTWIG DERENBOURG (1844–1908), son of Joseph, was also an orientalist. From 1875 he lectured in Arabic at the Ecole des Langues Orientales Vivantes and on oriental languages at the Ecole Rabbinique. In 1885 Hartwig was appointed to the chair of Arabic at the Ecole des Hautes Etudes and to that of Islam, of which he was the first occupant. In 1900 he was elected a member of the Institut de France. Among his contributions to Jewish scholarship are the following: the editions and translations of Saadia's Arabic version of Isaiah and Job (in association with his father and W. Bacher, 1896 and 1899; in manuscript at the British Museum). Derenbourg also compiled a catalog of Arabic manuscripts in Spanish libraries, which led him to discover the sources for a history of the Crusades and the Caliphate, published in 1895. A memorial volume, *Mélanges Hartwig Derenbourg* (1909), contains a full bibliography. For the German branch of the family, see *Dernburg.

Bibliography: W. Bacher, *Joseph Derenbourg sa vie et son oeuvre* (1896); V. Scheil, *Notice sur la vie et les oeuvres de Hartwig Derenbourg* (1909); J. Fück, *Die arabischen Studien in Europa* (1955), 249ff. [Ed.]

DERNBURG, German family of jurists, editors, bankers, and statesmen. **HEINRICH DERNBURG** (1829–1907) was a jurist. He studied law at Giessen and Berlin and from 1854 to 1862 was professor of law at Zurich. In 1862 he became professor at Halle University which, in 1866, he represented in the Upper House of the Prussian parliament. In 1871 he became professor of Roman and Prussian law in Berlin. One of the outstanding exponents of the "Pandectic" in Roman law, his three-volume work *Pandekten* (1884–87) is still considered a classic. His books on Prussian private law, *Lehrbuch des preussischen Privatrechts, und der Privatrechtsnormen des Reichs* (1877–80; 3 volumes), in which he emphasizes the importance of social and economic factors in the development of law, and *Das bürgerliche Recht des Deutschen Reichs und Preussens*, 5 vols. (1889–1915), had a great influence on German jurisprudence. He was baptized when a child.

His brother **FRIEDRICH** (1833–1911) was editor of the Berlin *Nationalzeitung* and coeditor of the *Berliner Tageblatt*. He wrote travel sketches, plays, and novels. Friedrich's son **BERNHARD DERNBURG** (1865–1937) was trained to be a banker and began by working for the Berliner Handelsgesellschaft. Later he went to New York to join *Ladenburg, Thalman & Co., where he familiarized himself with U.S. business methods. Returning to Germany, he joined the Deutsche Bank. He became head of the bank's trust company and acquired a reputation as a reorganizer of companies in difficulties and as an efficiency expert. He then moved on to the Bank fuer Handel und Industrie and the Darmstädter Bank. In 1906 he was appointed head of the German government department for the colonies and devoted his efforts to Germany's colonial expansion and, with the cooperation of leading German banks, to ensuring its financial basis. He traveled a great deal in order to increase his detailed and local knowledge of colonial problems. In 1912 he became a member of the Prussian upper house and in 1919, following Germany's collapse after World War I, served for a short time as cabinet minister. From 1920 to 1930 Bernhard Dernburg was a member of the Reichstag.

Bibliography: T. Kipp, *Heinrich Dernburg* (Ger., 1908); E. Seckel, *Gedächtnisrede auf Heinrich Dernburg* (1908); H. Sinzheimer, *Juedische Klassiker der Deutschen Rechtswissenschaft* (1938), 93–105a; S. Kaznelson, *Juden im deutschen Kulturbereich* (1959), 551–2, 747; Wininger, *Biog.* 2 (1927), 32–34; NDB, 3 (1956), 607–8, includes bibliography. [J.O.R./Ed.]

DER NISTER (Yidd. "the concealed one"; pseudonym of **Pinkhes Kahanovich**; 1884–1950), Yiddish writer.

Biography. Born in Berdichev, Ukraine, he received a traditional Jewish education but also read secular works in Russian from an early age. His spiritual and literary growth was significantly influenced by his older brother, Aaron, a Bratzlaver Hasid whose personality and mysticism are echoed in the character of Luzi in Der Nister's greatest work, *Di Mishpokhe Mashber*, vol. 1, Moscow, 1939; vol. 2, New York, 1948). In his youth Der Nister was associated with Zionist socialist circles. Some evidence of this association and possibly of his attendance at the Poalei Zion conference of 1905 as well as of his impression of Ber Borochov at the conference can be found in the novel *Fun Finfteen Yor*, which remained in manuscript form in his literary legacy and was published in *Sovetish Heymland* (January 1964). Around 1905 he left Berdichev to avoid serving in the czarist army. Up until World War I he led a fugitive existence, chiefly in Zhitomir, employing the passports of others and supporting himself by giving private Hebrew lessons.

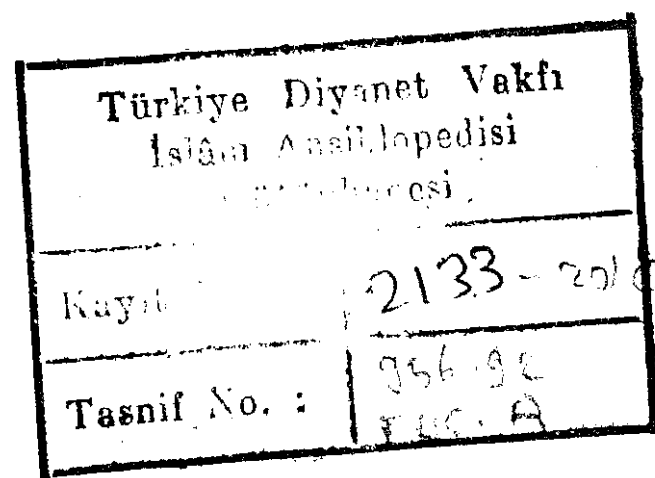
At the age of 23, Der Nister published his first book, *Gedanken un Motivn* ("Thoughts and Motifs," Vilna, 1907),

DIE ARABISCHEN STUDIEN IN EUROPA

BIS IN DEN ANFANG DES 20. JAHRHUNDERTS

VON

JOHANN FÜCK

1955

OTTO HARRASSOWITZ · LEIPZIG

dem bedeutendsten jüdischen Grammatiker des Mittelalters, edierte er 1880 (zusammen mit seinem Sohne Hartwig Derenbourg) die kleinen Schriften, 1886 die Grammatik (*kitāb al-luma'*). 1887 bis 1889 folgte der Kommentar des Maimonides zur sechsten Ordnung der Mischna im arabischen Urtext. Schließlich plante er eine Gesamtausgabe des Werkes des Gaon Saadia und brachte zwei Bände davon heraus. Sein Sohn ließ noch drei weitere Bände folgen; dann blieb das große Unternehmen stecken. Auch den jüdischen Bearbeitungen des Fürstenspiegels Kalila und Dimna wandte Joseph Derenbourg seine Aufmerksamkeit zu und edierte sowohl zwei hebräische Übersetzungen des Werkes⁶²²⁾ 1881 wie auch die aus der ersten von ihnen geflossene lateinische Übersetzung⁶²³⁾ 1887.

Sein eben genannter Sohn Hartwig Derenbourg⁶²⁴⁾ (1844 bis 1908) studierte bei Fleischer und Ewald, war nach der Promotion an der Pariser Bibliothek, dann am Rabbinerseminar tätig, erhielt 1879 den Lehrstuhl für klassisches Arabisch an der École des Langues Orientales Vivantes und 1885 den an der École des Hautes Études neugegründeten Lehrstuhl für Islamwissenschaft. Er hatte vielseitige Interessen; er edierte den Diwan des Nābigha mit einem Supplement 1869, den Traktat des Ġawālīqī über Vulgarismen 1875, die Grammatik des Sībawaih 1881—1889, die Memoiren des Usāma b. Munqid 1886, welche er 1880 im Escorial entdeckt hatte, sowie eine Auswahl aus Usāmas Gedichten 1889—1893, den *Fahrī* des Ibn Ṭiqṭaqā 1895. Er half seinem Vater bei den oben genannten Arbeiten und setzte nach dessen Tode die Ausgabe der himjaritischen Inschriften fort. Mit Jean Spiro⁶²⁵⁾ stellte er eine

⁶²²⁾ *Deux versions hébraïques du Livre de Kalilah et Dimnah* (= Bibl. de l'École des Hautes Études 49).

⁶²³⁾ *Johannis de Capua Directorium vitae humanae* (= Bibl. de l'École des Hautes Études 72).

⁶²⁴⁾ Siehe Jüd. Lexikon II, 85.

⁶²⁵⁾ Jean Spiro (1849—1914) war Professor an der Universität Lausanne. Er ist nicht zu verwechseln mit Socrates Spiro, welcher im ägyptischen Finanzministerium tätig war und sich durch sein *Arabic-English Vocabulary of the colloquial Arabic of Egypt* (1895) und *English-Arabic Vocabulary of the modern and colloquial Arabic of Egypt* (1897) um die Sammlung des ägyptisch-arabischen Wortschatzes verdient gemacht hat. Beide Bücher waren zunächst für die Hand der zahlreichen Ausländer bestimmt, welche im Dienst des Khedive standen.

DOĞUBİLİMCİLER

Prof. Dr. Mehmet Kanar

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

- *Esztergom, Budapest, 1956. L. Zolnay ile birlikte.
- DERENBOURG, Hartwig** (1844-12 Nisan 1908) Fransız doğubilimci. J.N.Derenbourg'un oğlu. Arapça ve diğer Sâmî diller uzmanı.
- *Abû Hanîfa ad-Dînawarî, Kitâb al-ahbâr (lire: al-akhbâr) at-tiwâl, Revue Critique d'histoire et de littérature, I/30, Paris, 1888.
- *Chrestomathie élémentaire de l'arabe littéral, Paris, 1885, 1892.
- *Le Dîwân de Nâbîga Dhobyânî, complément, Nâbîga inédit, Paris, 1899, JA. 1899'dan ayrı basım.
- *Le livre de Sibawayhi /Kitâbu Sîbeveyhi, Paris, 1881-1882.
- *Les manuscrits arabes de l'Escorial, I, Paris, 1884; II, 1903; III., 1928. III. cilt E. Lévy Provençal tarafından yayınlandı. New York, 1976.
- *Notes critiques sur les manuscrits arabes de la Bibliothèque Nationale de Madrid, Paris, 1904.
- *Notes sur deux inscriptions arabes de Diyar-Bekr, Comptes Rendus des Seances (CRAIBL), 1907, s.292-300.
- *Oumara du Yémen, savie et son oeuvre, Paris, 1897-1908, I (Kitab al-Nukat et Extraî du Divan), II (Vie de Oumara du Yémen).
- *Ousâma İbn Mounkidh. Un émir syrien au premier siècle des Croisades (1095-1188), Paris, 1886-1886. Fransızca çevirisi: Souvenirs historiques et récits de chasse, Paris, 1895.
- *Sîbawayh, al-Kitâb, Paris, 1888-1889.
- *Souvenirs historiques et récits de chesse, Paris, 1895. Ousâma b. Munkidh, I. La vie d'Ousama, Paris, 1889-1893.
- *Vie d'Ousama, Paris, 1889-1893.
- DERENBOURG, Joseph Naphtali** (1811-1895) Alman asıllı ve yahudi kökenli Fransız doğubilimci. Sâmî diller uzmanı. Bu dillerde yazılmış kitabeleri inceledi ve yahudilik hakkında eserler verdi. Arapça yazma katalogları hazırladı.
- *Deux versions hébraïques du Livre de Kalilah et Dimnah, Paris, 1881.
- *Essai sur l'histoire et la géographie de la Palestine d'après les Thalmuds et les autres sources rabbiniques, 1867.
- *İbn Cenâh, Kitâbu'l-Luma', 1886.
- *Les fables de Loqman le Sage / Emsâlu Lukmâni'l-hakîm, Berlin-London, 1850, M. Reinaud ile birlikte.
- *Les séances de Hariri / Makâmâtul'l-Harîrî, I-II, Paris, 1847-1853.
- *Oeuvres complètes de R.Saadia b. Joseph al-Fayyumi, I-V, Paris, 1893-1899. H. Derenbourg ile birlikte.
- *Opuscles et traités d'Abou'l-Walid ibn Djanah de Cordoue /Kutub ve Resâil li-Ebi'l-Velîd Mervân b. Cenâh el-Kurtubî, Paris, 1880. H. Derenbourg ile birlikte.
- DERENNE, E.,**
- *Didymes ou Jasos?, Sesta Leodiensia, 1930, s.129-134.

ديرنبورج ، هوتويج (١٨٤٤ - ١٩٠٨) Derenbourg, H.

هو ابن جوزيف ديرنبورج . مولده ووفاته في باريس . وكان قد تخرج في العربية من جامعات ألمانيا ، ونبح فيها ، فعين أستاذاً لها في مدرسة اللغات الشرقية بباريس (١٨٧٩) . ثم في مدرسة الدراسات العليا (١٨٨٥) ، وعمل بقسم المخطوطات في مكتبة باريس الوطنية حيث قضى أعواماً عديدة ، وانتدبته وزارة المعارف لدرس المخطوطات الشرقية في مكاتب الأسكوريال ومدريد وغرناطة ، فوضع في مخطوطات الأسكوريال مجلدين كبيرين ، ونشر من مخطوطات تلك المكاتب بعض نواتجها ، عدا مقالاته عن غيرها في المجلة الآسيوية . وكوفئ عليها بانتخابه عضواً في الجمعية الآسيوية ، وجمع الكتابات والآداب . ومن طرائفه أنه قال يوماً في المغرب الأقصى بعد شرحه كتاب سيبويه لأناس مروا به : أريد حماراً ، فلم يفهمه أحد منهم لأنهم يتفاهمون بقولهم (نحب داب) : فضحك وقال : سأترك العربية ، لأنني بعد قضاء عمري في درسها والتضلع منها ونشر روائعها لم تبلغني من ركوب حمار !

وقد صنف أصدقاؤه ومريده منوعات باسمه (باريس ١٩٠٩) .
آثاره : كتب ورسائل لابن حزم بمعاونة أبيه جوزيف (باريس ١٨٥٠ - ٨٠) ، وديوان النابغة الذبياني (المجلة الآسيوية ١٨٦٨ . ثم جمعه على حدة مع شرح الشتمري بترجمة فرنسية مع إضافة قصائد غير مطبوعة عزيت إليه في مجموعة شيفر . باريس ١٨٦٩) .
وكتاب التكملة للجواليقي (المجلة الآسيوية ، ثم ليبزيج ١٨٧٥)^(٢٤) ، وشرح كتاب سيبويه نقلاً عن مخطوطات القاهرة ، والأسكوريال ، وأكسفورد ، وباريس ، وبطرسبرج .
وفينا ، متناً وترجمة ، بمقدمة وحواش في ألف صفحة . في جزأين (باريس ١٨٨١ -

(٢٤) وهو تكملة إصلاح ما تغلط به العامة . وقد أعاد شرحه مجمع العلمي العربي في دمشق بتحقيق الأستاذ عز الدين

DERENBOURG Hartwig (Paris, 1844 – Paris, 1908)
 Philologue sémitisant, dans la tradition de Silvestre de Sacy* et de ses élèves allemands. Bachelier ès lettres en 1860 après des études classiques au lycées Charlemagne puis Bonaparte (l'actuel lycée Condorcet), il est formé en hébreu et en araméen par son père, le sémitisant Joseph Naphtali Derenbourg, et par le grand rabbin Ulmann, et suit très jeune les cours d'arabe littéral de Reinaud* à l'École des langues orientales*. Licencié ès lettres dès 1863, il approfondit ses études d'arabe en Allemagne où se trouvent désormais les savants les plus réputés : il suit à Göttingen l'enseignement d'Ewald (il y soutient en 1866 un doctorat en philosophie), puis à Leipzig celui de Fleischer. De retour à Paris en 1866, il travaille sous la direction de Salomon Munk avant d'être employé à poursuivre à la Bibliothèque nationale le catalogage des manuscrits arabes (1867-juillet 1871), qui avait été interrompu en 1859 par le retour de Michele Amari* en Italie. Il inaugure, en 1869, par un exposé sur la composition du Coran, un cours public libre d'arabe qu'il professe dans l'amphithéâtre de la rue Gerson jusqu'à son interruption par la guerre et le siège de Paris. En août 1870, il épouse Betty Baer, fille d'un grand libraire de Francfort qui lui confie la direction d'une succursale à Paris (1870-1879). Traducteur de l'*Histoire littéraire de l'Ancien Testament* de Noeldecke (1873), il est nommé en 1875 professeur d'arabe et de langues sémitiques au séminaire israélite de Paris. La même année, il est chargé d'un cours de grammaire arabe à l'École des langues orientales, transformé en 1879 en chaire d'arabe littéral : il réalise ainsi son « rêve d'adolescent » en occupant la chaire inaugurée par Silvestre de Sacy, modèle vénéré dont il publie, en 1895, une biographie. Il voudrait travailler à l'élaboration d'une grammaire comparée des langues sémitiques en y faisant entrer les idiomes africains, encore imparfaitement décrits, et l'égyptologie et l'assyriologie. Mais il s'occupe plutôt d'éditer et de traduire de la poésie antéislamique (texte et traduction du *diwân* de Nâbîga

Dhobyânî), des grammairiens arabes (édition et traduction du *Livre de Sîbawaihi*, 1881), des historiens (édition d'*Al-Fakhrî, histoire générale du khalifat...* d'Ibn at-Tiqtaqâ, 1895), et l'*Autobiographie d'Ousâma Ibn Mounkidh, émir syrien du premier siècle des Croisades* (1886 et 1895) dont il a découvert le texte en dressant le catalogue de la bibliothèque de l'Escurial (2 t., 1884 et 1903, William Marçais* se chargeant du second). Il poursuit cette veine historique en étudiant un historiographe du temps des Fatimides *Umara du Yemen, sa vie, son œuvre* (1897-1904). Avec l'appui de Renan*, il a été attaché en 1881 à la commission des inscriptions sémitiques de l'AIBL* où, sous la direction de son père, il se charge de la partie himyarite et sabéenne du *Corpus*. Lié au milieu républicain avancé, proche des radicaux, il est, avec Marcellin Berthelot, un des directeurs de *La Grande encyclopédie* publiée entre 1885 et 1902. Il cumule les directions d'études de l'EPHE à la 4e section d'études philologiques (1884, pour l'arabe) et à la 5e section d'études religieuses (dès sa fondation en 1885, pour l'islamisme et les religions de l'Arabie). Il est admis à l'AIBL en 1900. Collaborateur de la *Revue de l'histoire des religions*, il s'attaque à une traduction du Coran qu'il laisse inachevée, sans trouver le disciple qui puisse prendre le relais.

À sa mort, sa bibliothèque est partagée entre l'École des langues orientales vivantes et l'EPHE (pour le fonds hébraïque qui rejoint celui de son père). Savant de cabinet à la stricte formation philologique, plus proche d'Édmond Fagnan* que de René Basset*, il garde ses distances par rapport à la nouvelle orientation sociale et ethnographique de l'orientalisme. Cet éloignement du terrain colonial favorise peut-être l'expression d'une sympathie pour l'Orient, dans ses représentations fin de siècle. Alors que sa femme tient salon et organise des soirées théâtrales et musicales rue de la Victoire (en 1895, on y joue Ibsen et Wagner), puis avenue Henri-Martin, il est le seul parmi les arabisants à juger avec bienveillance la nouvelle traduction des *Mille et une nuits* par Mardrus*.

Alain Messaoudi